

РЕЦЕНЗИЯ

На дисертационния труд представен от СЕЗГИН МЮМЮН БЕКИР на тема "ЕГО СЪСТОЯНИЯ И ЖИТЕЙСКИ ПОЗИЦИИ В ПРОФЕСИОНАЛНАТА РЕАЛИЗАЦИЯ НА ЛИЧНОСТТА", за присъждане на образователната и научна степен "Доктор"

Рецензент: Проф. д-р РУМЯНА БОЖИНОВА,
Департамент „Психология” при ИИНЧ - БАН

Представеният от Сезгин Бекир дисертационен труд е ориентиран към изучаване на професионална реализация в плана на личностната ѝ регулация, базиращо се основно на теорията на транзакционния анализ. Разработваната тема представлява безспорен научен интерес, първо с опита до бъде пренесена концепция с предимно терапевтична насоченост към поставяне на широко емпирично изследване и второ с опита на нейната основа да бъде изяснена, в нетрадиционен аспект, връзката личност – професионална реализация. В същото време трябва да се подчертае приложната значимост на избраната от докторанта тема с разкриваните на нейната основа закономерности по отношение на професионалната реализация, свързана както с личностната удовлетвореност, така и успеха на отделната организация. Интересът към професионалната реализация прогресивно нараства в отговор на бързо променящата се социална среда и съответно работния пазар, професионалния избор, работната среда. С

казаното по-горе искам да подчертая дисертабилния характер на избраната от докторанта тема.

Дисертационният труд обхваща 160 страници. Резултатите са илюстрирани с 51 таблици и 4 фигури. Цитирани са 223 източника, 32 от тях са на кирилица и останалите на латиница. Дисертацията се състои от три глави, увод, основни изводи и заключение. Работата е стройно и целенасочено изградена, в съответствие с емпиричния характера на реализираното изследване. Добре е отразен цялостния изследователски процес от теоретичните предпоставки до резултатите с тяхната приносна стойност.

В първа глава успешно са изведени теоретичните положения залегнали в основата на осъщественото емпирично изследване. На първо място са проследени основните подходи на изследване на личността, което дава възможност на докторанта да въведе транзакционния анализ като вид психодинамичен подход със собствено виждане за личността и нейното функциониране, както и да въведе съответните на него личностни детерминанти на поведението - его състояния и житейски позиции. Отделено е специално място на професионалната реализация, която на базата на анализ на налични концепции и изследвания, Бекир приема за свързана с кариерния успех. Трябва да се подчертае, че в тази част той е успял подходящо да съчетае два подхода на изложение – историческия (приложен предимно при представянето на транзакционния анализ) с проблемния, който по-определено доминира при изясняване на трудовата реализация като феномен.

Втората глава на дисертацията е посветена на постановката на изследването. В нея дисертанта отделя специално място за изясняване на изходните за изследването позиции, като на фиг. 4 е представен теоретичен модел, отразяващ основните променливи и връзките между тях, които са обект на изучаване в конкретната работа.

Трябва специално да се отбележи, че изследването е многопланово поставено. То централно е насочено към изучаване влиянието на двете основни (според транзакционния анализ) личностни характеристики «его състояния» и «житейски позиции» върху професионалната реализация в аспекта на субективното усещане за кариерен успех и обективните фактори за кариерен успех. В същото време това влияние е проследено през индивидуалните характеристики пол, възраст, образование и през трудовите характеристики - стаж и вид организация. При това изследователския модел включва изучаване на съвместното влияние на личностите променливи, което е в съответствие с приетото от докторанта разбиране, че личността е динамична психологична система, която включва в себе си постоянно взаимодействащи си елементи и оказва влияние върху функционирането и поведението на индивида.

Всички аспекти на изследователския модел са отразени в изведените седем задачи на изследване, в които е декомпозирана основната цел на работата, а именно да се проучи връзката между функционалните его състояния и житейските позиции върху професионалната реализация на личността. Целта и задачите са ясно формулирани и обвързани с конкретни хипотези.

Професионалната реализация на личността се операционализира чрез субективното усещане за кариерен успех и обективните кариерни фактори.

Заслужава да се отбележи, че изводеният в дисертацията модел на изследване поставя акцент върху личностни характеристики, формирани преимуществено в ранното детство и конкретно върху тяхното влияние по отношение функционирането на индивида и особено върху взаимодействието му с другите. (Подчертавам това, защото традиционно, включително в нашия институт в центъра на вниманието са базисните личностни особености от типа на включените в Голямата петорка т.е. един от приносите на работата е свързан директно с този аспект на изследването.)

Съществена предпоставка за качеството на проведеното от докторанта изследване е целесъобразния подбор на извадката и методите на изследване, също представени във втора глава. Извадката е специфично формирана в професионален и възрастов план, коректно представена в съответното изложение (882 лица, на възраст 20 – 78, от 28 населени места, от седем професионални области).

Методите на изследване са в съответствие с целите и задачите на изследването («Въпросник за его състоянията» на Джули Хей (1996), «Въпросник за житейските позиции и субективното усещане за кариерен успех», конструиран от Сезгин Бекир и Ергюл Тайр и «Въпросник за измерване на субективното усещане за кариерен успех» на Shockly). Те се отличават с добри психометрични характеристики, постигнати чрез предварителни изследвания и процедури, които гарантират тяхната сигурност. Проведени са две пилотни изследвания: 1) За проверка на психометричните характеристики на въпросниците; 2) За съдържателната валидност на приложените в изследването преводни въпросници, проверена по експертен път.

Резултатите от емпиричното изследване, заедно с обсъждането са представени в шест параграфа в рамките на третата глава на дисертацията, посветени на основните аспекти на изследването (съответни на формулираните в постановката задачи на изследването – его състояния; житейски позиции; професионална реализация; връзка между его състоянията, житейските позиции и професионалната реализация; предиктивна роля на его състоянията и житейските позиции за субективно усещане на кариерен успех; предиктивна роля на его състоянията и житейските позиции за субективното усещане за кариерен успех в зависимост от професионалната област на реализация на индивида). Тенденциите по отношение на изследваните явления са изведени на основата на вариационен, корелационен, регресионен, еднофакторен дисперсионен анализ и Т-тест на Стюдънт.

Трябва специално да се подчертае, че резултатите са представени ясно, стегнато, добре илюстрирани и коректно интерпретирани с оглед на издегнатите преди това хипотези. Дисертанта се основава на установени

вече закономерности, коментарите му са аналитични. Ясно са изведени установените във всеки аспект на изследване тенденции. Положителен елемент от анализа при всеки отделен параграф е и заключителната част, която освен коментарите върху наличните хипотези и тяхното доказване, съдържа обобщение на установените закономерности.

Дисертационното изследване завършва с **основни изводи**, които в синтезиран вид представят значимия предиктивен потенциал на функционалните его състояния и жизнени позици по отношение на субективното усещане за кариерен успех. Докторантът ги систематизира като на първо място извежда изразеността на функционалните его състояния в зависимост от пол, възраст, длъжност. На второ място отразява в същия план изразеността в житейските позици. Централно място заемат тенденциите за нивото на субективно усещане за кариерен успех в зависимост от его състоянията и житейските позици. Очертано е тяхното съвместно и самостоятелно влияние. И накрая са изведени тенденциите за личностните предиктори за кариерен успех при различните професионални области, съобразно изследваните групи лица.

Искам да подчертая, че работата, като цяло, показва, че в плана на професионалната реализация, личността следва определен стил на функциониране и конкретно поведение. Този стил (стилове) са свързани с «функционалните его състояния» и «жизнените позици» т.е. с формирани в детството личностни характеристики. В същото време се очертават общодоминиращи тенденции, на които стилът е подчинен, независимо от съществуващите вариации в зависимост от пол, възраст, професия и длъжност.

Специален интерес представляват разкритите закономерности в следвания от личността стил на функциониране в зависимост от упражняваната професия. Конкретни Его състоя (Възрастен и Естествено дете) и жизнени позици («Аз съм добър и другите са добри») оказват съществено влияние върху усещането за кариерен успех т.е. успешността в

кариерата (подчертано от докторанта) предполага да имаш аналитично мислене, способност за анализ на факти и информация, адаптивност, а също способност за работа в екип, приемане на другите, качества като любопитство, кративност, независимост и поемане на риск, наред със способността да правиш компромис, да си подкрепящ, емпатичен и ангажиран.

Подходящ завършек на дисертацията е **заключителната част**. В нея докторантът посочва обвързаността между интереса към темата, изследователските резултати и тяхната научна значимост и приложен потенциал.

Наред с посочените по-горе достойнства заслужава да се отбележи, че рецензирания дисертационният труд свидетелства за добрата осведоменост на докторанта по дискутираните проблеми, за умението му да систематизира и излага по подходящ начин емпирично изведени резултати. Добрият стил и език на изложението също повишава стойността на работата.

Приносните моменти на работата могат да бъдат открити в няколко основни насоки:

- **Разработен е модел**, базиран на транзакционния анализ, който дава възможност да се изследва влиянието на формирани в детството личностни характеристики върху професионалната реализация и усещането за кариерния успех на индивида;

- По емпиричен път е доказана връзката на „функционалните его състояния” и базисните „житетски позиции” със субективното усещане за кариерен успех и обективните кариерни фактори при седем професионални област, с което е **разширено научното познание** за влиянието на личността върху усещането за кариерен успех и удовлетвореността от професионалния избор;

Част от постиженията на дисертацията имат **приложна значимост**. Подходящи за емпирични изследвания, професионален подбор и консултиране са:

- Разработен авторски въпросник за измерване и определяне на житейските позиции (дефинирани в рамките на транзакционния анализ);
- Адаптирани за български условия – 1) метод за «функционалните его състояния» и 2) метод за «субективното усещане за кариерен успех».

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Предложеният от **Сезгин Мюмюн Бекир** дисертационен труд на тема „ЕГО СЪСТОЯНИЯ И ЖИТЕЙСКИ ПОЗИЦИИ В ПРОФЕСИОНАЛНАТА РЕАЛИЗАЦИЯ НА ЛИЧНОСТТА“ представя автора като високо компетентен специалист в областта на психологията, с отлична теоретична подготовка и умение да анализира и систематизира научно знание, със способност да продуцира оригинални идеи, а също да поставя и провежда сериозни емпирични изследвания. Специално трябва да се подчертае ориентацията му към значими от научна и от практическа гледна точка проблеми.

Дисертационният труд напълно отговаря на изискванията на ЗРАСРБ и правилника за прилагането му. Посоченото по-горе ми дава основание с увереност да предложа на уважаемото Научно жури да гласува за присъждането на **Сезгин Мюмюн Бекир** образователната и научна степен „Доктор“ по направление „Психология“.

Проф. д-р Румяна Божинова

19. 12. 2018 г.